Törvény előtt

Tézisek és dilemmák a közoktatási törvény kapcsán

KARSAI PÉTER

„A magyar nemzet jövőjét tisztán cultúra-kérdésnek tartom, ennélfogva a nevelési ügyet, a közoktatási ügyet a nemzet legfontosabb ügyének tartom."
(Eötvös József)

Előadásom mottójául vett kijelentést Eötvös József 1848-ban, mint közoktatási miniszter, a Parlamentben mondta a népiskolai törvénytervezet kapcsán. Illendő, hogy bevezető gondolatként megemlékezzünk a magyarországi és ezen belül „újkori" iskolareformjainkról.*

Törvénytől-törvényig

Gazdasági és politikai élet, valamint iskolaszervezés egymást kölcsönösen kiegészítő társadalmi valóságok. A termelés igényt támaszt bizonyos irányú és mennyiségű iskola iránt, és azután a kifejlesztett iskolák serkentőleg visszahatnak a gazdasági és a politikai életre. Így érthető, hogy hazánkban minden nagyobb politikai vagy gazdasági változás egyúttal igen jelentős iskolareformokat hozott. Ezeknek időszakaszai az 1777, 1868, 1948 körüli évekre estek, úgy, hogy előbb az alsó szintű, majd egy bizonyos idő múlva a középső szintű oktatás került megreformálásra.

Az újkor első nagy szellemi, gazdasági mozgalma – a Habsburg-birodalomra, benne országunkra szűkítve – a felvilágosodásra és az árutermelésre összpontosító merkantilista évtizedekre esett. Ez hozta magával a török által elnéptelenített alföldi és délvidéki tájak benépesítését és termelésbe történő bevonását, az iparosabb környezetben pedig a bérmunka elterjedését. Ezeknek a gazdaságilag emelt szintű igényeknek azonban csak azok a néptömegek felelhettek meg, amelyeknél az alapfokon művelt írás, olvasás, számolás már magától értetődött. Hasonló igényt támasztott a technikailag gyorsabban fejlődő, létszámában felduzzasztott hadsereg is. Ezek miatt került sor a porosz-mintájú iskola-átszervezésre, előbb Ausztriában, aztán nálunk. Ez a királyi tanügyi rendelet a *Ratio Educationis* volt 1777-ben, melynek kiemelt célja: a közjó emelése és hasznos alattvalók képzése, eszköze pedig az aktív állami iskolapolitika. Ez a rendelkezés lényegében egy évszázadra szabályozta a magyar tanügyigazgatást. Sürgette a beiskolázást, de általános tankötelezettséget még nem írt elő. Lehetővé tette, hogy a többségében három évfolyamos népoktatásra egy öt évfolyamos középfokú oktatás épüljön.

A Ratio hibái és hiányosságai hamar felszínre kerültek, ezért 1806-ban egy királyi rendelet itt-ott módosítja. Ahol lehetséges, ott a nemzetiségeket alsófokon, saját anyanyelvükön kell oktatni, kerülni kell a tanulók vallási megkülönböztetését. A beiskolázás alsó határát a 6. életévben rögzíti, törvényben előírt tankötelezettség még nincs, de a beiskolázást a hatóságok feladatává teszik. Az ellenszegülő szülőt büntetni rendeli, akár testi fenyítéssel is. A tanulóknak általában 12 éves korukig kellett az elemi ismereteket elsajátítaniok.

*(Elhangzott az OKI Kutatási Központ és az OKKER Oktatási és Szervezési Iroda 1993. április 6-7-én tartott *Önkormányzat és közoktatás* című szakmai konferenciáján.)

A gazdasági élet továbbfejlődése, különösen a gőzgépek kifejlődése, gyárak építése és a vasúti közlekedés elterjedése, valamint a liberális gondolkodás jelentős térnyerése ismét időszerűvé tette, hogy az eddigi „kívánatos, hogy..." alapelvű iskola áttérjen a hatékonyabb „kell" alapelvre, azaz, hogy a százéves rendelet helyett immáron szankcionált törvény szabályozza az iskolát. Ezt akarta elvégezni 1848-ban báró Eötvös József, mint közoktatási miniszter, de a felső-ház ellenállása, továbbá pénz- és időhiány miatt az okos terv lekerült a napirendről. Csak a kiegyezés után lehetett ismét elővenni. Újból Eötvös lett a közoktatási miniszter és a 136 paragrafusból álló javaslatából a radikálisok és a konzervatívok közti nagy harcok és módosítás után megszületett az *1868-as XXXVIII. tc. népiskolai törvény*, amely azután háromnegyed évszázadon át irányított, hatott a népiskolák mindig is keserves útján. Az egyházi iskolák mellé megteremtette a 6 osztályos közös népiskolát, az ingyenes oktatást, a 6-12 éves kor közti tankötelezettséget (lányokra is kiterjesztve). Az iskolaszervezés kötelességét az önkormányzatokra bízta, (ahol nincs felekezeti iskola), tanítási nyelvként az anyanyelvet jelöli meg, de mellette kötelezővé teszi a magyar nyelv tanítását, a magyar anyanyelvű iskolában pedig a németet. E törvénynek főleg a századfordulóra jól érezhető hatásai: gyorsan szaporodtak az iskolák, eredményesebb lett a beiskolázás, emelkedett a tanítás színvonala. Megszilárdul a hatosztályos elemi népoktatás és a négy év után belőle kiágazó egyéb oktatási forma, pl. a gimnázium, a polgári iskola.

1883. évi XXX. törvénycikk, az ún. középiskolai törvény Trefort Ágoston vallás és közoktatási miniszter nagy műve. Ez a törvény már a kiegyezés után megszaporodott létszámú, gazdasági hatalomra került tőkés vállalkozók igényeit volt hivatva kielégíteni. Ezt a célt maga a törvény is megfogalmazta: az új gazdálkodásban helytálló vezetőréteg képzése, s ehhez korszerűbb, a szakanyaghoz is kapcsolódó műveltséget kell nyújtani. A felekezeti középiskolákat meghagyja, de állami felügyeleti jog alá rendeli őket, s mellettük egyben állami középiskolákat is teremt. Igen fontos rendelkezése az érettségi vizsgák egyeztetése. A tanárképzést oklevél megszerzése zárja. Szétválasztja a humángimnáziumot és a reális iskolákat, munkájukat 8-8 évben rögzíti.

Említést érdemel a kisdedóvást szabályozó és kiterjesztő *1891. XV. tc.* (Brunswick Teréz 1818-ban nyitotta meg az első hazai óvodát. Az óvodák aztán lassan szaporodtak).

Az első világháború anyagi és emberveszteségei, aztán a ránk oktrojált trianoni szerződés okozta nyomorúság miatt, a két háború közötti magyar társadalomnak sajátos célokért kellett küzdenie. Egyszerre kiállni a határon kívülre szorult magyar lakosság jogaiért, visszatéréséért, dolgozni a gazdasági fellendülésért és közben haladni a mindinkább felgyorsuló általános kulturális és technikai fejlődéssel. S mindezt meglehetősen rövid idő alatt, roppant hátrányos induló helyzetből. A társadalom ezeknek a kihívásoknak csak egy, céljában, tartalmában és szervezetében új iskolarendszerrel tudhatott megfelelni.

Erre szolgált a gróf *Klébelsberg Kunó* vallás és közoktatási miniszter nevével jelzett *1924-es iskolareform.* A reform bevallott célja a középosztály művelődési monopóliumának kiterjesztése és fenntartása volt, de a fiatalság keresztényé s nemzeti szellemű egységesítését is szolgálni kívánta. Éppen az osztálybéke, a kultúrfölény és a békés revízió megvalósulása érdekében.

Leglátványosabb és talán leghasznosabb eredménye: ötezer tanterem és tanítói lakás építése, elsősorban az elmaradott alföldi tanyavilág felzárkóztatására. Ezzel együtt folyt a fiú középiskolák és a tanárképzés reformja, majd a lányok középfokú nevelésének elősegítése (leánygimnáziumok, líceumok). A régi iskolatípust: a polgári iskolát újra feltámasztották, a húszas évek második felében minden valamirevaló nagyközségben megszervezték. S mindezeket betetőzte a külföldi ösztöndíjak sokaságának alapítása. (Bécs, München, Berlin, Párizs, Róma, Madrid)

Ugyanez a reform 1924-ben a középiskolákat három nagy csoportra osztotta: humángimnázium, reálgimnázium és reáliskola. Az 1934. XI. tc. alapján aztán létrejöttek az egységes magyar világnézetet szolgáló egységes gimnáziumok. Ezek 8 évesek voltak, a polgári iskolából különbözetivel lehetett a 4. vagy 5. osztályba átlépni. Akik erre nem vállalkoztak, 1938-tól a tanítóképzőkből szervezendő fiú- és leány-líceumokban folytathatták tanulmányaikat. Amíg a gimnáziumok minden főiskolára és egyetemre belépési le-

hetőséget adtak, addig a líceumokban és szakközépiskolákban érettségizett tanulók a latint is igénylő fakultásokra nem mehettek (orvos, ügyvéd, pap).

1945 után néhány évig demokratizáló és egységesítő törekvések érvényesültek, mind a társadalomban, mind az ismét átszervezésre kerülő oktatásban. 1948-tól a szocializmus építésének szele nemcsak a társadalmat, de iskolarendszerünket is jól összekavarta. Szinte évtizedenként követték egymást a reformok és a „tananyag csökkentések", így a helyzet mind rosszabb lett.

Első nagy vívmány a tankötelezettség felemelése volt 14 éves korig. Az általános iskola felső tagozatának megindítása a polgári iskolák és a gimnáziumok 1-4 osztályának beolvasztásával valóban teljesen megvalósult. Az egy-két tanerős tanyai iskoláknál e kérdést – mint szakosodási gondot – a hétközis kollégiumrendszer kiépítésével és a kisiskolák, tanyasi iskolák megszüntetésével oldották meg.

Az 1948-as iskolaállamosítás nemcsak tartalmi és világnézeti változásokat hozott, hanem egységessé tette a középfokú oktatást is. Az addigra kialakult 8 osztályos általános iskolák fölé a 4 éves középiskolák kerültek, reál- és humán tagozattal. Az itt érettségizőket az összes egyetemre felvették (ha származásuk „rendben volt").

Az ipari képzés súlypontja a 2-3 évfolyamos ipari szakiskolákra és a négyéves szakiskolákra, technikumokra tolódott át. Iskoláink 1951-től hivatalosan is törvénnyel kihirdetett szocialista jellegű iskolák lettek, szocialista típusú embertömegeket lettek volna hivatva nevelni. Most már tudjuk, lehetetlenre vállalkoztunk!

1989-90-től ismét merőben új társadalmi, gazdasági és politikai rend megszervezéséhez fogtunk. Ezek az új célkitűzések ismét az iskolák tartalmi és szervezeti átalakítását hozzák magukkal. A történelem vázolt tanúbizonysága szerint szükségképpen!

Kell-e új törvény?

Mint a történeti áttekintésből is kitetszik, az egyes törvényhozási folyamatok mindig sorsfordító időkhöz kötődtek. Vajon ma ilyen időket élünk? A válaszunk egyértelmű: megújult oktatás nélkül nem lehet a jelenlegi gazdasági és politikai csődből kilábalni. Magyarország jövője az óvodákban és az iskolákban fog eldőlni.

A fő dilemma e közhelyszerű megállapítással éppenséggel az, hogy van-e, lesz-e társadalmi erő, amely az oktatáspolitikai reform mögé áll, és elsődleges érdekének tartja annak megvalósulását. De erre a kérdésre majd az előadásom végén adok választ!

Mert azt azért világosan látnunk kell, ha rövid időn belül (3-5 év) nem tudunk átlendülni a „holtponton", azaz nem tudjuk a gazdaság hanyatlását megállítani, a politikai kultúrát kimozdítani jelenlegi mélypontjáról, akkor európai integrációs törekvéseink csak a vágyak kategóriájában maradhatnak.

Praktikusan nézve: sürgősen el kell sajátítani azokat az ismereteket, jártasságokat, készségeket, amelyekkel felkapaszkodhatunk az annyira áhított „európai vonatra". Ne legyen illúziónk: a potyautast előbb-utóbb leszállítják a vonatról, így jobb, ha a jegyváltáson törjük a fejünket. Márpedig a jegypénztárhoz is csak a gazdaság, a társadalom, az oktatás sikeres átalakítása esetén engednek bennünket, és még akkor sem biztos, hogy nem késsük le a csatlakozást. Tehát összegezve: a lenni, vagy nem lenni kérdése ez: sikerül-e a társadalom széles rétegeivel felismertetni a használható, eladható tudáshoz fűződő alapvető értékeit, vagy nem. Azt épp az elmúlt évtizedek ráolvasásos, ideológikus politikája bizonyítja, hogy a valódi érdekek háttérbe szorításával a társadalom működésképtelenné válik és súlyosan deformálódik.

Az elmúlt két év jogalkotásában számos olyan törvény született, mely nélkülözhetetlenné és szükségessé teszi az oktatásügy mielőbbi szabályozását. Csak a legfontosabbakat sorolom:

– az alkotmány biztosítja a tanszabadságot és a tanítás szabadságát, a szülőnek azt a jogát, hogy gyermeke neveléséről szabadon rendelkezhessen,

– az 1991. évi XX. törvénnyel összhangban, rendelkezni kell a közoktatási intézmények fenntartásáról, az intézmények finanszírozásáról, továbbá az intézmények működésével kapcsolatos hatáskörök és döntési jogkörök kérdésében,

– az egyházakról szóló törvény megszüntette az állami iskolafenntartás monopóliumát és nő a nem önkormányzati iskolák száma,

– a korábbi szakmai irányítás megszűnt, jelenleg az iskolák szakmai felügyeletét jószerivel senki sem látja el, a központi tantervek megszűnése az iskolarendszer zűrzavarát idézte elő, helyenként máris anarchikus állapotok uralkodnak,

– a közalkalmazottak jogállásával és a munka törvénykönyvével összhangban rendezni kell a pedagógusok jogállását,

– a Magyar Köztársaság csatlakozott a gyermekek jogairól szóló, New Yorkban 1989-ben hozott egyezményhez, így annak előírásait is érvényesíteni kell,

– de ugyanígy az európai normáknak megfelelően rendezendő a nemzeti és etnikai kisebbségek oktatásának ügye.

Nagyjából ezek volnának a jogállamiság elvéből eredő, törvényalkotási kötelezettségeink „formai" indokai.

És most nézzük, melyek a szerkezeti és tartalmi átalakítás legfontosabb színterei?

Az óvodánál kell kezdenünk. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy feladatának, rendeltetésének ma is a leginkább megfelelő „intézménytípussal" van dolgunk.

Legfőbb teendőnk a finanszírozás megfelelő szintű kidolgozása, hogy meggátoljuk az intézménytípus ellehetetlenülését.

A legfontosabb változást a tankötelezettség 16 éves korra való kiterjesztése fogja okozni az általános iskolai képzésben. A megnövelt tankötelezettségi idő indukálhatja a következő változásokat.

Az alsó tagozat, tehát az 1-4 osztályok ismét betölthetik eredetileg nekik szánt funkciójukat, azaz – levetkőzve felsőtagozatos allűrjeiket – biztonsággal meg kell tanítaniuk az írást, olvasást, számolni tudást, azaz a kulturális alapkészségeket. Ugyanígy szükséges és lehetséges az elemi fokozat ujjáélesztése a kistelepüléseken is.

Megjegyzem, a valóságban ez az újraiskolásítási folyamat máris beindult, és ha az önkormányzatok és a szülők megbizonyosodnak affelől, hogy a településük gyermekeitől a szomszéd nagyközség iskolája is csak azt várja el, hogy a tanuló a fentebb említett kulturális alapkészségek birtokában legyen, biztos nagyobb lendületet vesz a kistelepülések iskoláinak visszahonosítása is.

Át kell gondolnunk azt is, hogy e 10 éves kötelező iskolázási szakaszt milyen részekre tagoljuk. Ebben a pillanatban úgy tűnik, hogy a leginkább biztos pont a 16. életév végén leteendő, vagy letehető alapvizsga. Elvileg eddig a pontig minden magyar diáknak el kell jutnia, természetesen a követelmények függvényében jó, vagy kevésbé jó szinten. Arról ma már kevés szakértő vitatkozik, hogy az 1-4 osztály valójában egy elemi szakasz kell hogy legyen, amelynek főbb feladatait már vázoltuk. Így az igazi dilemmát a 10-től 16-18 éves korig való iskoláztatás okozza. De miért is?!

Az 1985-ös oktatási törvény lehetőségeit kihasználva az elmúlt években egyre-másra alakultak az országban a 8 és 6 osztályos gimnáziumok. E törekvésekben nem nehéz felismerni a szándékot: a „nyújtott" középiskolai évek alaposabb tudást adhatnak az egyetemre készülő diáknak, így a kiélezett versenyben az idejáró tanulók biztosabb és több tudásra számíthatnak a felvételihez. Az elitképzésre való törekvés szándéka is tetten érhető e gimnáziumfajták megindításában. Az ellentmondást – és a szándékunkkal ellentétes folyamatot – az okozza, hogy az évfolyamok bővítésével tantermek hiányában az iskolák áteresztőképessége – már csak az épületadottságok miatt is – lecsökkenne. A 8 osztályos gimnáziumból esetleg csak fele annyi diák tud érettségizni, mint a négyosztályosban. Mi pedig éppen azt szeretnénk, ha a jelenlegi érettségizettek aránya közelítene az európai átlaghoz. E dilemma feloldására talán egy nem túl jó megoldás kínálkozik, ez pedig az egységes érettségi vizsga megkövetelése, amelyhez ugynaúgy lehet eljutni a 4 osztályos, mint a 6-8 osztályos gimnáziumi tanulmányok végén.

A „drámai" átalakítás a szakképzésre vár. A jelenlegi állapot több, mint aggasztó: hihetetlen nagy ráfordítással de alacsony hatásfokkal képeznek ma szakmunkásképző iskoláink. Pedig ebben az iskolatípusban folytatja tanulmányait az általános iskolát végzett

tanulók több, mint 30%-a. Sajnos, azonban sok esetben csak folytatná, hiszen a képzés során egyharmaduk kihullik az iskolából, és a másik harmad sem a tanult szakmájában helyezkedik el. Tehát folyamatosan pótlódik a szakképzetlen munkanélküliek hada. Csak megjegyzem, ha valami csoda folytán a mai naptól egyetlen szakképzetlen fiatal sem hagyná el az iskolát, akkor is 10 évre elegendő betanított és segédmunkás kéz áll a nemzetgazdaság rendelkezésére.

A szakközépiskola, mint iskolafajta, eddig is bizonyította létjogosultságát, a középkáder képzés színtere volt, és marad is. Reméljük, hogy a szakképzési törvény e kérdéskörökben megfelelő választ fog találni!

Összegezve: az iskolaszerkezeti átalakítás lehetőségeit a következőkben vázoljuk:

– 3-6 éves korig óvoda, a 3. év iskolaelőkészítő évfolyamként kötelező beiskolázása,

– 6-16 évig kötelező általános iskola, ezen belül 1-4 osztály, „elemi" szint egységesen szervezhető, még a legkisebb településen is. A 4. osztály végén, az „átlépőknek" (kistelepülésről nagyobb település szakosítottan tanító 5. osztályába) szintfelmérő vizsgálat az alapkészségekből.

– 5-8. osztályok azon településeken ahol azok jelenleg is működnek

– 9-10 osztályok a szakmunkásképzésbe igyekvők számára az alapvizsgára felkészítő tantervvel, illetve akik így teljesíthetik a tankötelezettséget.

Gimnáziumok: 8-6-4 évfolyammal indíthatók, majd egységes érettségi vizsgával zárnak.

Szakközépiskolák: 4 és 5 évfolyammal indíthatók, majd érettségivel és szakmai vizsgával zárnak.

Átjárási pontok:

a 4. osztály végén a szakosított 5. osztályokba, vagy a 8 osztályos gimnázium első osztályába

a 6. osztály végén a 6 osztályos gimnáziumba

a 8. osztály végén a 4 osztályos gimnáziumba és szakközépiskolába

a 10 osztály végén, sikeres alapvizsga letétele után különbözetivel gimnáziumba és szakközépiskolába, illetve szakképzésbe.

Alapvizsga nélkül betanított szakmákba.

Vitáink...

Az elmúlt két esztendőben, amióta a közoktatási törvénytervezetről vita folyik több kérdésben nem sikerült konszenzusra jutni a vitázó feleknek. Így heves viták várhatók továbbra is az iskolák világnézeti semlegességének értelmezésében, a Nemzeti Alaptanterv kérdéskörében, a finanszírozás miként jéről és az oktatásirányítás állami szerepvállalásáról, különös tekintettel a Regionális Oktatási Központokra.

Tehát először az iskolák világnézeti semlegességéről!

Valószínűleg kevesen vitatnák e teremben azon állításomat, hogy az elmúlt 4 évtizedben iskoláink fő célkitűzése a materialista világkép és a szocialista embertípus kialakításának direktívája volt. Ezen elveket tükrözték a tantervek, tankönyvek, az iskola szinte minden megmozdulását át meg átszőtte az ideológia, az úttörőcsapatoktól a KISZ-en keresztül, egészen az Éneklő Ifjúság mozgalomig. Ha ez a direktíva megvalósítható lett volna, ma minden 50 év alatti magyar állampolgár materialista gondolkodású lenne és a szocialista embertípus jellemző vonásait viselné magán. De nem így történt, úgy látszik a kívánalmak parancsra mégsem teljesülnek. És azért nem, mert a fő ideológusok nem tudták megakadályozni, hogy miután a pedagógus becsukta maga mögött az osztályterem ajtaját, ott mégiscsak az történt 45 percig, amit a nevelő fontosnak és igaznak tartott, és nem pedig az, amit az ideológusok szerettek volna. Legalábbis többségében! És erre lehet számítani – mostani vitáinktól függetlenül – a következő „időkben" is. Tehát, a semleges világnézet – mint cél – kitűzése az iskolák elé, épp oly képtelenség, mint volt az előző évtizedek iskolapolitikája. Megvalósíthatatlan! El kell fogadnunk, hogy iskoláinkban tanítanak különböző vallású és világnézetű pedagógusok, akiket nem lehet saját meg-

győződésük ellen fordítani, semmilyen semleges ideológia ürügyén. Az iskola semlegessége éppenséggel e sokszínűség eredőjeként valósulhat csak meg.

Azzal természetesen magam is egyetértek, hogy a felekezeti iskolák kivételével semmilyen ideológia sem kaphat kitüntetett szerepet az oktató-nevelő munkában, de biztos az, hogy létezik a nagy többség által elfogadható értékrend, amely mentén tanítványaink felnőhetnek.

Ezen értékeket, célkitűzéseket a NAT-ban kell rögzíteni. Az eddigi NAT próbálkozások és viták azt bizonyítják számomra, hogy a legélesebb ellentétek éppen e tárgyban várhatók. Hiszen ez a dokumentum szabályozza az oktatás-nevelés tartalmi kérdéseit. Hogy miből, kinek, mit és mennyit kell tudnia, milyen készségekkel, attitűdökkel kell rendelkeznie. Azért nehéz kérdések ezek, mert gondoljuk csak meg, hogy mondjuk a hazafiság, a magyarságtudat megközelítése és értelmezése hányféleképpen szólhat manapság. Milyen nagy különbségek vannak ma egy népnemzeti és egy liberális felfogás és megközelítés között! De tudok konkrét példával is szolgálni. Egy középiskolai tanár nemrégen azon morfondírozott, hogy Arany János túlon-túl népies figura, tehát elég rászánni egy tanítási órát. Magam azt gondolom, szép dolog a pedagógus autonómiája, de azért a kapukat mégsem lehet ilyen szélesre kitárni.

Épp ezért is a pedagógusokkal, vezetőkkel, szaktanácsadókkal, szakértőkkel szemben támasztott követelményeket sürgősen meg kell fogalmazni, azaz meg kell újítani a pedagógus szakmát. Újból kell fogalmazni a pedagógusképzés, a továbbképzés, a posztgraduális képzés egészét. E feladatokat az állam másra át nem ruházhatja, így meglátásom szerint a ROK-ok az állami felelősségvállalás szükséges eszközeivé válnak.

Természetesen sok megfontolásra érdemes érv van az ellenzéki és a pedagógus érdekvédelmi szervezetek kritikai álláspontjában a ROK-okat illetően – állami bürokrácia újjáéledése, az iskolák autonómiájának kérdésköre – de a megszüntetésükre irányuló igényüket semmi esetre sem tudjuk elfogadni.

Végezetül a közoktatás finanszírozásának elveiről szólnék.

A finanszírozás alapelve az, hogy az alkotmányban rögzített, mindenki által igénybevehető oktatási szolgáltatást egységesen, *ingyenesen* kell biztosítani.

Ezek:

– az óvodákban *ingyenes* a felügyelet és a felzárkóztató foglalkozás,

– az iskolákban (alap és középfokon) a kötelező tanítási órák és azok 20%-át is kitevő foglalkozások, az iskolai egészségügyi szolgáltatás,

– *ingyenes* az első szakképzés megszerzése is és a napközis és tanulószobai foglalkozás,

– *ingyenes* a kollégiumi ellátás az étkeztetés kivételével, – biztosítani kell a fogyatékos tanuló állapotának megfelelő teljes ellátást *ingyenesen;*

– *térítési díjat* kell fizetni az ingyenes ellátást meghaladó, egyénileg igénybe vett szolgáltatásként az alapfokú művészetoktatás intézményeiben és a felnőttoktatásban. Az igénybe vett szolgáltatástól függően a *térítési díj* a tényleges kiadások 3-25%-át teheti ki,

– *tandíjat* kell fizetni az ingyenesen és térítéses szolgáltatásokban nem szereplő szolgáltatások igénybevétele esetén, pl. a második és további szakképesítés megszerzésére irányuló tanulmányoknál.

Az intézmények működési feltételeit az állami költségvetés és a fenntartó biztosítja. Az állami hozzájárulás összegét az éves költségvetési törvény határozza meg.

Sajnos a törvénytervezet nem foglalkozik egy általam igen súlyosnak ítélt probléma kezelésével. Ez pedig az iskolák állagában, felszereltségében, nevelőkkel való ellátottságában meglévő nagy különbségek áthidalása. Épp ezért véleményem szerint szükséges volna egy kiegyenlítő, szintre hozó szabályozási elem beépítése a törvénybe, amely azt jelentené, hogy törvényileg kellene meghatározni és biztosítani egy kötelezően elvárható és elégséges működési feltételrendszert, mint minimumot. Ma az országban egyszerre vannak jelen egy hasonlattal élve a Mercedes- és a Trabant-típusú iskolák. Bár mindkét típus helyváltoztatásra, haladásra készült, azonban aligha kell azt bizonygatnom, hogy melyiken lehet előbb célba érni. A jelenleg működtetett címzett és céltá-

mogatások rendszerével ez a probléma nem kezelhető, már az önkormányzatok erősen eltérő anyagi lehetősége és hozzáállása miatt sem.

Végezetül arra a kérdésre kell válaszolnunk: van-e, lesz-e társadalmi erő, amely az oktatáspolitikai reform mögé áll és elsődleges érdekének tartja annak megvalósulását?

Véleményem szerint máris van ilyen erő: ez pedig elsősorban a pedagógusok népes serege az óvodáktól a szakképzésen át az egyetemekig. De ugyancsak fontos hadoszlopnak tekintem az értelmiség más széles rétegeit is. Valójában ezek a csoportok már 1989-90-ben kipróbálták érdekérvényesítő erejüket, hiszen a különböző pártokban a rendszerváltoztatás végrehajtásában döntő érdemeket szereztek. Ezért sem meglepő, hogy a parlamentbe jutott képviselők jelentős hányada az értelmiségi réteget reprezentálja. Soha nem volt esélyt adva a magyar oktatásügynek! (Ha ugyan a fölösleges és túlhajtott pártközi viták nem kockáztatnák folyamatosan ezt az esélyt.) Épp a Parlament Oktatási Bizottsága működését hozhatom fel pozitív példaként, ahol ha csak szakmai kérdésekről esik szó, az esetek nagy többségében konszenzusra tudnak jutni. Ezért lenne kívánatos, hogy a felek a sokszor csak presztízsszempontjaikat félre tegyék.

És ha előadásomat Eötvös Józseffel szólva kezdtem, zárjuk az Ő gondolataival is:

„Nem akarom, hogy a tudomány Magyarországon karácsonyfa módra állíttassék föl, fölékesítve, mindenféle csecsebecsékkel, különben pedig arra teremtve, hogy elszáradjon; én azt akarom, hogy a fa gyökeret verjen a hazában,... Én tehát, amit akkor mondtam, ismétlem most: Első és legfőbb kötelességemnek tartottam mindenek előtt a népnevelésre fordítani figyelmemet..."

Az Iskolakultúrának nem szokása, hogy előadásokat közöljön. Ebben az esetben azért teszünk kivételt, mert úgy véljük, az új oktatási törvény elfogadása előtt érdeklődésre tarthat számot.